

Warszawa, dnia 13.07.2023 r.

Dr hab. Michał Lenartowicz prof. AWF
Katedra Nauk Humanistycznych i Społecznych
Akademii Wychowania Fizycznego
Józefa Piłsudskiego w Warszawie

Ocena
dorobku naukowego i rozprawy habilitacyjnej
dr. Przemysława Nosala

Charakterystyka habilitanta i ocena jego dorobku naukowego

Z pewnością głównym obszarem zainteresowań badawczych habilitanta jest socjologia sportu (31 spośród 56 publikacji habilitanta dotyczy socjologii sportu), a w jej obrębie badania kibiców piłki nożnej oraz analizy użytkowników sportowych zakładów bukmacherskich. Jest to w Polsce subdyscyplina sportu o dosyć długiej powojennej tradycji, ale skupiająca nadal nieliczne grono socjologów. Ich liczba i wzrost zainteresowania społecznymi badaniami sportu w naszym kraju nastąpił w okresie przyznania Polsce i Ukrainie organizacji mistrzostw Europy w piłce nożnej w roku 2021. Habilitant jest jedną z osób, której rozwój akademicki związany jest z tym etapem rozwoju socjologii sportu w Polsce i należy do aktywnej i bardzo kompetentnej grupy badaczy skupionych głównie na analizach piłki nożnej, jej kibiców i otoczenia społecznego. Sam habilitant jako trzy główne obszary tematyczne swoich zainteresowań w ramach socjologii sportu wskazuje właśnie studia nad kibicami piłkarskimi, socjologiczną analizą sportowych zakładów bukmacherskich oraz teoretyczne aspekty socjologii sportu. Ten ostatni wątek badawczy wydaje mi się najmniej ważny i obejmuje raczej próby rekonstrukcji historii socjologii sportu w Polsce na etapie wkraczania przez habilitanta w tę subdyscyplinę socjologii (okolice roku 2010; trzy prace habilitanta). W przypadku badań kibiców piłki nożnej i badań poświęconych zakładom sportowym mamy już do czynienia z solidnymi i ciekawymi analizami socjologicznymi, które wniosły istotny wkład do socjologii sportu i socjologii ogólnej oraz wypełniły istotną lukę w systemie wiedzy na ten temat. Wskazane obszary badawcze nie są jednak jedynymi analizowanymi przez habilitanta w badaniach sportu. W jego dorobku znajdują się także prace na temat wolontariatu w trakcie wielkich imprez kulturalnych (w tym sportowych) i gwiazd sportowych oraz znaczenia technologii w sporcie. Sam autor nie wskazuje przy tym na technologię w sporcie jako ważny

element jego sportowo-socjologicznego dorobku, ale moim zdaniem jest to wyjątkowo ciekawe i nowatorskie spojrzenie na sport z uwzględnieniem wszystkich jego społecznych aktorów (zawodników, trenerów, dziennikarzy, operatorów kamer, nadawców, naukowców i inżynierów, lekarzy itd.). Stworzone przez habilitanta mapowanie zjawiska technologii w sporcie i tworzone typologie są bardzo użyteczne do analiz współczesnego medialnego sportu profesjonalnego. Zagadnienie to zostało przedstawione w jednoautorskiej monografii *Technologia i sport* (2014), a także we współredagowanym przez habilitanta podręczniku socjologii sportu (Nosal, P. (2017). *Technologia*. W: H. Jakubowska, P. Nosal (red.). *Socjologia sportu* (s. 231-242). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN) i kilku innych pracach (głównie rozdziałach w monografiach).

Bardzo ważną pracą habilitanta jest współredagowana przez niego monografia-podręcznik socjologii sportu (H. Jakubowska, P. Nosal (red.) (2017) *Socjologia sportu*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN), który poza kilkoma wydaniem podręcznika *Socjologia kultury fizycznej* (red. Krawczyk [1997] oraz Krawczyk, Dziubiński i Lenartowicz [2018]) stanowi jedyną w Polsce tego typu pozycję poświęconą tej subdyscyplinie socjologii. Do pozasportowych zainteresowań habilitanta można zaliczyć prace poświęcone niepełnosprawności, ekonomii społecznej i rynkowi pracy, ubóstwu, stylowi życia i praktykom życia codziennego (m.in. ciekawy artykuł metodologiczny na temat wykorzystywania baz danych wtórnych w *Kulturze i Społeczeństwie*), choć analizując cały jego dorobek widać wyraźną dominację prac poświęconych sportowi.

Ogólna liczba publikacji habilitanta nie jest bardzo duża, ale mimo to dobrze świadczy o pracowitości i płodności naukowej habilitanta. W okresie 15 lat pracy zawodowej po uzyskaniu magisterium opublikował on 56 prac, wśród których znajdujemy 29 artykułów w czasopiśmie, 2 monografie (autorska i współautorska) oraz redakcję trzech monografii. Wśród tego dorobku według deklaracji habilitanta 31 prac oraz jedna (habilitacyjna) monografia autorska i monografia wieloautorska (Wydawnictwo Routledge specjalizujące się m.in. w pracach dotyczących sportu) została przez habilitanta przypisana do socjologii sportu. Habilitant publikował też w dwóch ważnych światowych czasopiśmie socjologii sportu, w *Sport in Society* i *Soccer and Society* oraz w piśmie *European Sport Management Quarterly*, które także publikuje prace socjologiczne.

Pewną słabością dorobku habilitanta jest względnie nieduża liczba artykułów w czasopiśmie, w tym tych indeksowanych w Web of Science i wyposażonych we współczynnik IF (habilitant wykazał wartość IF = 6,61), co ma wpływ na umiarkowaną liczbę cytowań prac habilitanta w systemach bibliometrycznych (w ważnej bazie Web of Science nie ma żadnego

cytowania habilitanta). Jego prace są jednak wykorzystywane i cytowane w naukach społecznych, na co wskazują wyniki cytowań w Google Scholar (200) oraz bazie Scopus (6 publikacji i 33 cytowania). Nie ma to moim zdaniem zasadniczego znaczenia dla jakości prac habilitanta, choć w dominującej np. w naukach medycznych i przyrodniczych (także w naukach o kulturze fizycznej) logice ewaluacji parametrycznej nie są to wskaźniki imponujące. Oceny tego aspektu aktywności naukowej habilitanta nie ułatwia brak analizy bibliometrycznej jego dorobku (tzn. listy publikacji z przypisanymi punktami IF, MNiSW/MEIN) w dokumentacji habilitacyjnej oraz jedynie wybiórcze informacje na temat liczby cytowań i punktów za publikacje (tylko wartość IF; brak wskazania liczby punktów MNiSW/MEIN). Traktuję to jako uchybienie formalne dokumentacji, które utrudnia pracę recenzenta. Trudno oczekiwać, aby recenzent samodzielnie przeszukiwał bazy danych i listy punktacji, starając się ustalić faktyczną „wycenę” punktową prac habilitanta. Po przeszukaniu zasobów internetu (<https://researchportal.amu.edu.pl/info/author>) udało mi się ustalić ogólną liczbę punktową MNiSW/MEIN dorobku habilitanta (1 374), jednak poszukiwanie dokumentów poza dokumentacją habilitacyjną w celu uzupełnienia brakujących informacji nie powinno być zadaniem recenzenta.

Problem przygotowania dokumentacji habilitacyjnej dotyczy także brakujących w dokumentacji bezpośrednich potwierdzeń naukowej współpracy międzyośrodkowej, będącej ważną przesłanką formalną do uzyskania stopnia doktora habilitowanego. Mimo zaleceń prezentowanych na stronie Rady Doskonałości Naukowej dla przygotowania dokumentacji habilitacyjnej („Wymagania dokumentacyjne wniosków w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego”)¹ i ułatwiającej dołączanie dowolnej liczby dowodów formuły dokumentacji elektronicznej, habilitant w opisie swoje współpracy naukowej z innymi ośrodkami naukowymi poprzestał wyłącznie na deklaracjach, nie wspierając jej żadnymi zaświadczeniami lub potwierdzeniami formalnymi. Tymczasem we wskazanych wymaganiach dokumentacyjnych Rady Doskonałości Naukowej wskazuje, że „autoreferat przedstawiający opis kariery zawodowej oraz istotnej aktywności naukowej albo artystycznej realizowanej w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej, wraz z kopiami dokumentów potwierdzającymi określone osiągnięcia, w szczególności dotyczących staży naukowych, grantów, publikacji powstałych w wyniku prowadzenia badań w więcej niż jednej jednostce naukowej”. Ponownie, dzięki mojej osobistej znajomości działalności naukowej habilitanta i w wyniku internetowych poszukiwań dowodów deklarowanej

---

¹ <https://www.rdn.gov.pl/postepowanie-habilitacyjne-wymagania-dokumentacyjne-wnioskow-w-sprawie-nadania-stopnia-doktora-habilitowanego.html> (dostęp: 07.07.2023).

międzyośrodkowej współpracy naukowej, mogę uznać, że deklaracje habilitanta znajdują potwierdzenie w rzeczywistości, ale obowiązek dowodowy w tej sprawie ciąży na habilitancie, a nie na recenzentach. Dowodami takiej współpracy są także wieloautorskie publikacje habilitanta (z prawidłowo przygotowanymi oświadczeniami współautorów).

Choć część opisanej przez habilitanta współpracy międzyośrodkowej nie można moim zdaniem zaliczyć do aktywności naukowej, a raczej do aktywności dydaktycznej lub szkoleniowej (co z pewnością dotyczy wyjazdów Erasmus+ Teaching Mobility w roku 2021 w Bukareszcie i Erasmus+ w Instytucie Socjologii Uniwersytetu Wiedeńskiego (Austria)), jest on z pewnością aktywnym uczestnikiem wieloośrodkowej, w tym międzynarodowej współpracy naukowej. Świadczy o tym szczególnie udział habilitanta w sześciu grantach badawczych realizowanych w ramach współpracy międzyjednostkowej (m.in. projekt *Political Economy of Gambling* to grant Fińskiej Akademii (Suomen Akatemia) realizowany w latach 2018-2022; grant *HYPEM - How do Young People in Europe Move?* w ramach inicjatywy „I-Site Université Lille-Nord Europe SHS HUB4” realizowanym przez francuskie University of Lille oraz University of the Littoral Opal Coast we współpracy z 21 uczelniami z 12 państw). Dotychczasowym efektem współpracy międzyośrodkowej habilitanta jest kilka wieloautorskich i wieloośrodkowych (Uniwersytet w Barcelonie, Uniwersytet Łódzki, Uniwersytet Gdański, Akademia Wychowania Fizycznego w Warszawie, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu i Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Poznaniu) publikacji.

Ocena monografii habilitacyjnej

Zgłoszona przez habilitanta jako główne osiągnięcie naukowe monografia pt. *Sportowe zakłady bukmacherskie. Społeczna praktyka grania* (2023; Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM) stanowi kontynuację społecznych badań sportu i jego najbliższych okolic. Tematyka zakładów bukmacherskich nie była do tej pory w ten sposób analizowana w polskiej socjologii, stąd wartość poznawczą pracy oceniam wysoko. Prezentowane w niej badania wiążą się także z wyjściem habilitanta poza analizy najbardziej widocznych w Polsce przejawów rywalizacji sportowej związanych z piłką nożną. Dojrzewając akademicko, habilitant ma odwagę podejmowania problematyki potencjalnie wrażliwej społecznie i ulokowanej na skrzyżowaniu nauk ekonomicznych (finansowy wymiar zakładów sportowych), prawa, psychologii społecznej i psychiatrii (w przypadku uzależnień od hazardu) oraz samej socjologii. Zakłady sportowe to cichy towarzysz sportu od jego najwcześniejszych arystokratycznych i ludowych początków. Towarzysz, który wyrósł na potężnego finansowego partnera organizacji sportowych i sportowych mediów oraz

zjawisko, które posiada unikalny status wśród innych form hazardu. Jest ono postrzegane jako mniej niebezpieczny łagodniej od hazardu kasynowego i z pewnością bardziej rozpowszechnione. Niegdyś w Polsce o zakładach sportowych mówiło się i pisało głównie w kontekście wyścigów konnych i Totalizatora Sportowego z którego część dochodów była i jest przekazywana na rozwój sportu młodzieżowego.

Recenzowana praca ma 334 numerowane strony (292 strony części merytorycznej) oraz bardzo dobrze przygotowane aneksy dotyczące metodologicznych aspektów pracy, metod i narzędzi oraz doboru próby. Autor wyróżnił w niej 3 zasadnicze części oraz wstęp i zakończenie. Struktura monografii wydaje mi się nieco nadmiernie rozdrobniona (34 podrozdziały drugiego poziomu i 4 podrozdziały zakończenia), ale podział na podrozdziały, choć czasem bardzo krótkie, jest logiczny i wynika często z liczby analizowanych zjawisk, etapów, wyróżnionych typów praktyk lub użytkowników. Jako cechę pozytywną pracy postrzegam kończące rozdziały kilkustronicowe podsumowania.

Autor postanowił przyjrzeć się zakładom sportowym, a zwłaszcza ich użytkownikom z perspektywy socjologii humanistycznej, socjologii rozumiejącej. Przygląda się więc w konwencji mikrosocjologicznej głównie samym graczom, analizując ich zachowania w kategoriach praktyki społecznej. Analizuje kwestie światopoglądowe, znaczenia przypisywane graniu, posiadane przez grających kompetencje, czy też specyficzne sposoby stawiania zakładów. Stara się przy tym odpowiedzieć głównie na pytania badawcze: „1) Jakie przekonania sprawiają, że postrzegają one granie jako atrakcyjną praktykę? 2) Czym jest dla nich granie? 3) Skąd wiedzą, w jaki sposób grać?, 4) W jaki sposób grają?” (s. 2 autoreferatu). W książce dominuje więc jednostkowa perspektywa analizy z obecnym, ale mniej ważnym dla pytań badawczych kontekstem społeczno-kulturowym. Nie oznacza to jednak, że tego kontekstu jest zbyt mało. Wręcz przeciwnie, po lekturze książki odniosłem wrażenie bardzo pogłębionej historyczno-społecznej i antropologicznej analizy zjawiska gier i hazardu. Autor wykazał się w tym zakresie bardzo dużą wiedzą, swobodą wykorzystywania różnych źródeł i umiejętnością syntetycznej prezentacji tych informacji.

Przyjęta jako główny cel badań konwencja badania praktyk osób obstawiających zakłady sportowe była jednak dla mnie jako czytelnika pewnym zaskoczeniem. Spodziewałem się bowiem silniejszego akcentu na analizę instytucjonalną zjawiska zakładów sportowych i hazardu oraz analizy użytkowników z perspektywy ich cech społeczno-demograficznych. Decyzja autora o wyjściu poza tego typu opis i zaproponowany przez niego sposób pogłębionej analizy praktyk społecznych dotyczących zakładów sportowych są jednak uzasadnione, interesujące i z pewnością wzbogacają socjologię sportu w Polsce i poza nią. *Nota bene:* przyjęty przez autora indywidualistyczny charakter praktyki obstawiania zakładów sportowych ustawia tę aktywność w

zasadniczej opozycji do samego sportu (wyczynowego czy amatorskiego), którego zasadniczą cechą poza rywalizacją jest interakcja z innymi osobami i aspekt towarzyski. W hazardzie, także sportowym dominuje zaś *alea* nad *agonem* (Caillois), choć i sport zawiera dużą dozę przypadkowości.

Monografia została napisana na bazie kilkietapowych i kilkuelementowych, złożonych badań empirycznych. Wykorzystano głównie metodę wywiadu, ale zarówno w jej standaryzowanej ilościowej postaci (badania użytkowników i „nie użytkowników”), jak i jakościowej – badania pogłębione osób regularnie obstawiających zakłady sportowe i wywiady eksperckie (10 wywiadów z m.in. pracownikami różnych szczebli firm bukmacherskich, prawnikiem zajmującym się prawem sportowym, osobą reprezentującą organizację pozarządową promującą odpowiedzialne uprawianie hazardu, terapeutką uzależnień czy osobą prowadzącą w mediach społecznościowych kanał z poradami bukmacherskimi). Realizacja wywiadów eksperckich ze zróżnicowanym gronem informatorów wskazuje na bardzo dużą docieklivość badawczą habilitanta i dążenie to możliwie najbardziej holistycznego i pełnego opisu oraz wyjaśnienia analizowanego zjawiska. Doceniam przy tym zarówno całościowy plan badawczy autora, jak i wysiłek włożony w jego realizację.

Przyjęta perspektywa badawcza z dostrzeganiem roli *structure*, ale skupieniem się na wątku *agency*, widoczna jest bardzo wyraźnie we wnioskach z badań i ich krótkim odautorskim podsumowaniu w autoreferacie. We wnioskach autor akcentuje złożony charakter grania w zakładach sportowych [„zagnieżdżający się” w wielu obszarach aktywności jednostki,] i wykraczanie tej praktyki „daleko wykraczająca poza samo pole zainteresowań sportowych”. Część jego obserwacji przywołuje mi na myśl analizy psychologii społecznej. Wiąże się to z próbami definiowania przez samych badanych istoty hazardu, wewnętrznych przeżyć psychicznych z tym związanych, analizą procesów podejmowania decyzji, samoocena i percepcją własnej tożsamości hazardowej badanych. Stanowi to potwierdzenie tego, że głównym przedmiotem badań (zgodnie z założeniem autora) było samo granie i sami gracze analizowani z wykorzystaniem teorii praktyk. Habilitant wypełnił w ten sposób moim zdaniem lukę pomiędzy ilościowymi raportowymi analizami liczby graczy, częstotliwości ich aktywności, wielkości wydatków i zysków firm bukmacherskich („socjografia”, o której habilitant pisze na s. 43-44 monografii), a także badaniem uzależnień od hazardu (unikając przy tym medycznego czy pedagogicznego wartościowania).

Z jednej strony oczywiste, ale jednak nadal niepokojące są obserwacje habilitanta dotyczące zmiany relacji pomiędzy sportem i hazardem, przypominające nieco relacje między mediami i sportem (m.in. s. 70). Hazard sportowy funkcjonował przez wiele stuleci jako młodszy towarzysz sportu, by obecnie stać się jego równorzędnym partnerem, lub jak wskazuje autor wejść nawet w rolę wobec hazardu podrzędną (s. 55 „uhazardowanie sportu”). Podobnie kształtowały się relacje

sportu i mediów. Początkowo to media jako nośnik przekazu informacyjnego czy rozrywkowego dopasowywały się do potrzeb i wymogów sportu. Obecnie to sport jest uzależniony od mediów i podporządkowany ich potrzebom. W obu przypadkach sport utracił swoją autonomię, swoistą podmiotowość i jest traktowany bardzo instrumentalnie.

Wśród niewielu wątpliwości i zastrzeżeń dotyczących recenzowanej monografii mogę wspomnieć o pewnych wątpliwościach dotyczących potrzeby badania 200 osób, które nigdy nie obstawiały zakładów sportowych w sytuacji badania praktyki obstawiania zakładów sportowych. Zastanowiła mnie także dominacja jakościowego podejścia w analizie danych i bardzo mało analiz ilościowych, które w przypadku badania kilkuset osób narzędziami przedstawionymi w załącznikach, były chyba także możliwe. To jednak wybór autora.

Cała praca jest ciekawym, spójnym i bardzo wszechstronnym monograficznym dziełem poświęconym zakładom, grom i hazardowi. Jej jakość naukowa i erudycja autora potwierdza moim zdaniem ambicje awansowe autora i pozwala uznać, że osiągnął on dojrzałość naukową, którą zwyczajowo potwierdzamy w Polsce stopniem doktora habilitowanego.

Podsumowanie

W mojej ocenie dorobek habilitanta przedstawiony w przekazanej mi do analizy dokumentacji pozwala stwierdzić, że spełnia on wszystkie przesłanki warunkujące nadanie stopnia doktora habilitowanego wynikające z Ustawy prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018, art. 219. Posiada on stopień doktora, osiągnięcia naukowe, stanowiące znaczny wkład w rozwój socjologii oraz wykazał się istotną aktywnością realizowaną w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej. Wnioskuje więc o dopuszczenie habilitanta do kolejnych etapów postępowania habilitacyjnego i nadanie mu stopnia doktora habilitowanego nauk socjologicznych.

Dr hab. Michał Lenartowicz prof. AWF